

Participatie van mensen met een beperking in 2022: arbeidsparticipatie uitgelicht

Emiel Bottenheft, Ellen Zonneveld en Hennie Boeije

Het Nivel onderzoekt jaarlijks de deelname aan de samenleving van mensen met een beperking. Hierbij wordt gekeken naar participatie op 13 gebieden, zoals vervoer en ontmoetingen met andere mensen. De uitkomsten van dit onderzoek in 2022 beschrijven we in de Participatiemonitor aan de hand van kerncijfers. In deze publicatie van de jaarlijkse update van deze cijfers gaan we in op de arbeidsparticipatie van mensen met een beperking. Dit betreft zowel betaald werk als vrijwilligerswerk bij mensen met een beperking; bij mensen met een verstandelijke beperking gaan we daarnaast in op dagbesteding. In deze publicatie komen cijfermatig als ook met aanvullend kwalitatief onderzoek knelpunten aan bod die mensen ervaren en de gewenste ondersteuning bij het werk. Last but not least besteden we aandacht aan de bestaanszekerheid van mensen met een beperking.

Informatie over het onderzoek

Ieder jaar brengt het Nivel nieuwe kerncijfers uit over 13 onderwerpen die tezamen een beeld geven van de deelname aan de samenleving van mensen met een beperking. In de publicatie worden de resultaten van elk van deze 13 onderwerpen uitgesplitst naar de volgende achtergrondkenmerken: geslacht, leeftijd, ernst van de beperking, opleiding en huishouden. De gegevens zijn verzameld met vragenlijstonderzoek in twee Nivel-panels: het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten (NCPG) waar ongeveer 3.500 mensen met een lichamelijke beperking en/of een chronische somatische aandoening aan deelnemen en het Panel Samen Leven (PSL) dat bestaat uit bijna 300 naasten van mensen met een verstandelijke beperking. Het vragenlijstonderzoek in het NCPG en het PSL vond plaats van oktober tot en met december 2022. Voor de Participatiemonitor zijn uit het NCPG alleen data van mensen met ten minste een lichamelijke beperking gebruikt. Meer informatie over de dataverzameling en de methoden die zijn gebruikt voor dit onderzoek is te lezen in de methodologische verantwoording van de Participatiemonitor kerncijfers 2022.

We hebben ook mensen met een verstandelijke beperking zelf gesproken. Van oktober 2022 tot februari 2023 zijn interviews afgenomen bij 255 mensen met een verstandelijke beperking die deelnemen aan het PSL. De meeste interviews vonden plaats bij mensen thuis en werden afgenomen

door speciaal getrainde interviewers. De interviews zijn verwerkt met het programma MAXQDA voor analyse van kwalitatieve gegevens. In deze aankondiging bespreken we de resultaten van (on)betaald werk en dagbesteding.

Betaald werk, vrijwilligerswerk en dagbesteding

Het hebben van werk is van groot belang. Niet alleen in financiële zin door het inkomen dat met betaald werk verdiend kan worden, maar ook omdat (on)betaald werk een positieve bijdrage levert aan het welbevinden, de zingeving en het sociale netwerk van mensen (Fitzpatrick et al., 2023). In 2022 heeft 43% van de mensen met een lichamelijke beperking (<65 jaar) betaald werk en dat is dus minder dan de helft. Ter vergelijking: 86% van de algemene bevolking heeft betaald werk. Van de werkenden met een lichamelijke beperking werken de meeste mensen (66%) tussen de 13 en 36 uur per week. Ruim een vijfde (21%) werkt meer dan 36 uur en ongeveer een op de acht (14%) heeft een werkweek van 1-12 uur. Mensen met een lichamelijke beperking hebben een gemiddelde werkweek van 27 uur.

Mensen met een verstandelijke beperking werken volgens hun naasten minder vaak: 13% van deze groep (<65 jaar) heeft een betaalde baan. Een flinke meerderheid (71%) heeft wel dagbesteding. We spraken ook met mensen met een verstandelijke beperking zelf over hun werk en/of dagbesteding. Hun bezigheden bestaan uit inpakwerk, werk bij de plantsoendienst of bij tuincentra, kunst maken zoals schilderijen, kaarsen en keramiek, en horecawerk. Ook doen zij montagewerk, schoonmaakwerk, dierenverzorging en werk op een school of kinderdagverblijf. Van de mensen met een verstandelijke beperking zegt 88% dat ze werken samen met andere mensen met een verstandelijke beperking.

Een vijfde van de mensen met een lichamelijke beperking en ongeveer een op de tien (9%) van de mensen met een verstandelijke beperking doet aan vrijwilligerswerk. Van de algemene bevolking heeft 30% vrijwilligerswerk. Als we kijken naar de beroepsbevolking dan heeft 12% van de mensen met een lichamelijke beperking wel vrijwilligerswerk maar geen betaalde baan en 7% van deze groep heeft zowel vrijwilligerswerk als een betaalde baan. Van de mensen met een lichamelijke beperking in de beroepsbevolking heeft 41% zowel geen betaald werk als geen vrijwilligerswerk.

Wensen omtrent werk

Mensen met een lichamelijke beperking zijn over het algemeen tevreden met hun baan en geven hun werk gemiddeld een 7,4. In de interviews met mensen met een verstandelijke beperking geeft bijna iedereen (95%; N=255) aan het werk of de dagbesteding leuk te vinden. Sommige van hen geven aan dat alles leuk is. Anderen vinden het werk zelf vooral leuk, bijvoorbeeld om met dieren te werken, voor mensen te zorgen, buiten te werken of omdat het tempo goed bij hen past. Ze vinden het fijn om wat te doen te hebben en de week te structureren.

‘Ik zou het niet meer willen missen, alles is leuk: de mensen, de begeleiding, de eigenaar zelf, ze begeleiden je goed, je wordt ’s ochtends opgehaald en weer thuisgebracht.’

Panellid met een verstandelijke beperking, 2022

Mensen met een verstandelijke beperking lopen soms ook tegen problemen aan op hun werk of dagbesteding. Ongeveer een derde (35%; N=243) kon ons hierin een inkijkje geven. Het meest genoemd staan de relaties met mensen om hen heen. Collega’s die mopperen of roddelen zitten hen in de weg. Pesten wordt genoemd evenals het als kind behandeld worden. Anderen noemen dat het

soms te druk is en dat ze te veel prikkels krijgen. Enkelen zeggen dat het werk niet (meer) bij hen past. Er zijn heel weinig mensen die aangeven dat ze het niet leuk vinden op het werk of de dagbesteding (n=10). Meestal is er geen match tussen de persoon en de werkzaamheden, te denken valt aan buitenwerkzaamheden of te veel drukte. De onderlinge sfeer noemen ze als reden om weg te willen.

'Het geruzie moet ophouden. Ik vind het ook niet fijn als ze me plagen want het zijn gemene grapjes.'

Panellid met een verstandelijke beperking, 2022

Van de naasten van mensen met verstandelijke beperking die al werk of dagbesteding hebben, geeft de overgrote meerderheid (86%) aan dat hun familielid niet nog meer werk of dagbesteding wil. Van de mensen met een lichamelijke beperking met een betaalde baan geeft 11% aan meer en 28% minder te willen werken. De rest van de mensen met een baan wil evenveel uren blijven werken. Van de mensen die minder willen werken, noemt bijna de helft (48%) hun ziekte of arbeidsongeschiktheid als reden.

'Ik werk veertig uur omdat ik daarvoor gekozen heb, door mijn beperkingen lever ik hierdoor op ander gebied veel in. Ik vraag me weleens af of het offer niet te groot is.'

Panellid met een lichamelijke beperking, 2022

In Tabel 1 zijn de percentages van mensen met een lichamelijke beperking die minder, evenveel of meer uren willen werken uitgesplitst naar hun huidige aantal uren werk per week. Hierin zien we een te verwachten patroon, waarbij mensen die het minste werken graag meer willen werken en andersom. In de middelste groepen (13-24 uur en 25-36 uur) zitten de meeste mensen die evenveel uren willen blijven werken.

Tabel 1 Wens om minder, evenveel of meer uren te werken naar huidig aantal uren werk per week

	1-12 uur	13-24 uur	25-36 uur	Meer dan 36 uur
Minder	2%	14%	45%	39%
Evenveel	14%	39%	32%	14%
Meer	37%	21%	32%	11%

Van de mensen met een lichamelijke beperking zonder betaald werk wil 62% ook niet (meer) werken, 13% wil wel graag werken en 25% weet het nog niet. Van de mensen die geen betaald werk hebben en dat ook niet meer willen doen, wil 86% dat niet vanwege hun gezondheid of beperking.

'Ik wil wel, maar ik kan niet. Ik ben gewoon te ziek om te werken. Als ik nu een baan zou hebben, dan zou ik mijn werkgever onrecht aandoen.'

Panellid met een lichamelijke beperking, 2022

Een kleine groep mensen met een verstandelijke beperking (n=25) die geen werk of dagbesteding heeft, geeft verschillende redenen daarvoor. Sommigen zijn met pensioen. Anderen zeggen dat ze zich op het werk niet thuis voelden, ander werk zoeken, of dat het botst met andere activiteiten.

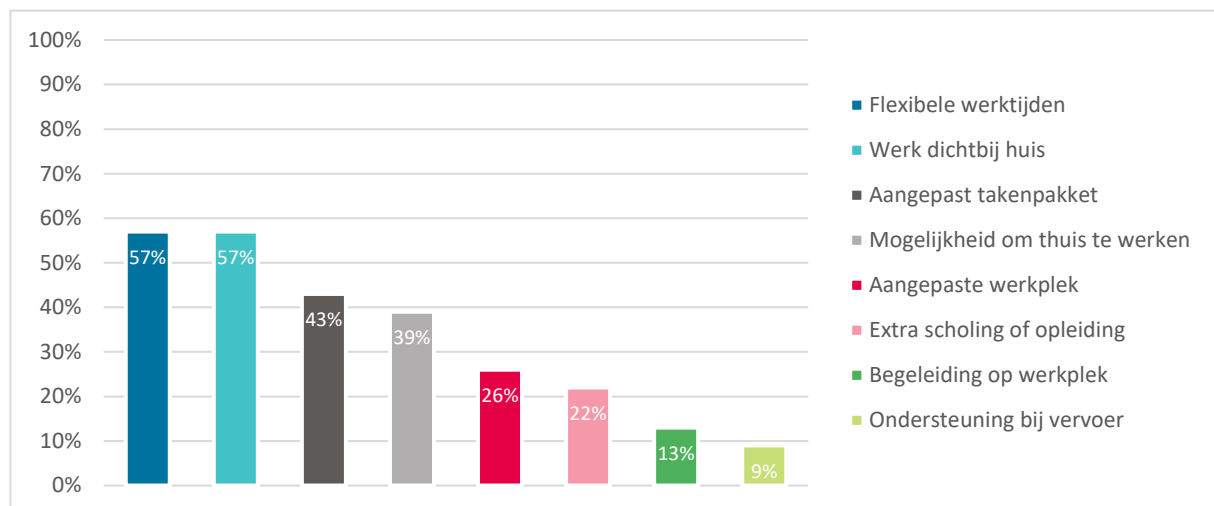
Belemmeringen en ondersteuning bij werk

Van de mensen met een lichamelijke beperking zonder betaald werk die dat nog wel zouden willen hebben, ziet bijna iedereen (96%) belemmeringen om betaald werk te doen. 87% van hen voorziet belemmeringen vanwege hun gezondheidstoestand en 43% benoemt weinig tijd en energie om een betaalde baan te combineren met de zorg voor hun ziekte of beperking. In mindere mate (30%) worden problemen bij het zoeken en vinden van betaald werk genoemd. Iets meer dan een vijfde (22%) verwacht een gebrek aan begrip bij werkgevers als het gaat over de invloed van hun ziekte of beperking op de uitvoering van hun werk. Bijna iedereen uit deze groep (91%) heeft ondersteuning of maatregelen nodig om betaald werk te kunnen doen. Figuur 1 toont de verschillende soorten ondersteuning of maatregelen die zij nodig hebben. Flexibele werktijden en werk dichtbij huis worden het meest genoemd (57%) en ook de mogelijkheid om thuis te werken is belangrijk (39%). Daarnaast zijn een aangepast takenpakket (43%) en een aangepaste werkplek (26%) van belang.

'Ik heb speciaal op woensdag een vrije dag, zodat ik het kan volhouden door mijn werkweek met een dag te onderbreken. Dit is een patroon waar ik niet blij mee ben, maar op een andere manier lukt het niet.'

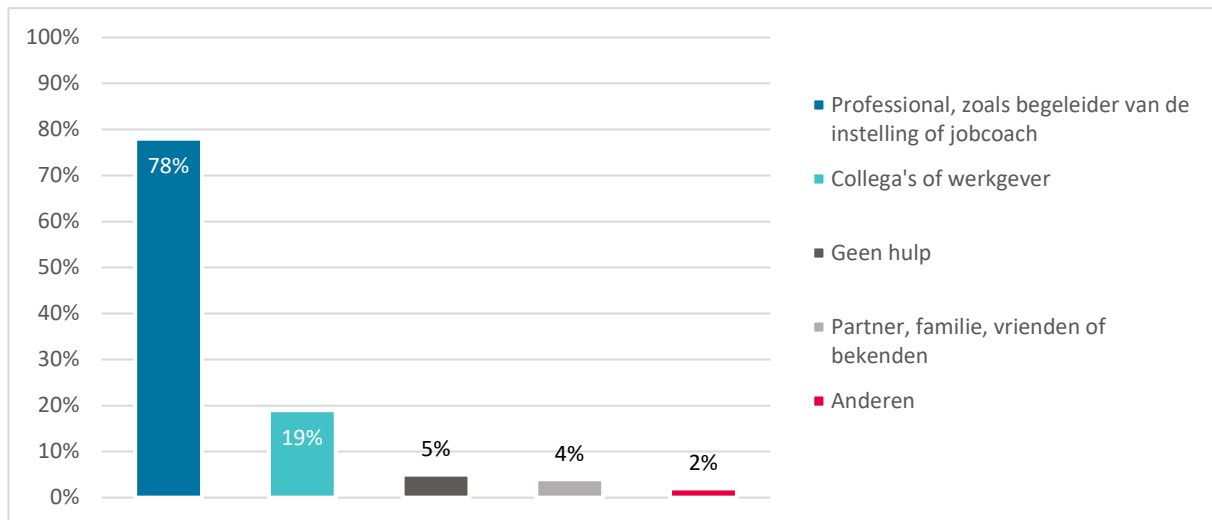
Panellid met een lichamelijke beperking, 2022

Figuur 1 Ondersteuning of maatregelen die mensen met een lichamelijke beperking nodig hebben om betaald werk te kunnen doen

Van de mensen met een verstandelijke beperking maakt volgens hun naasten al meer dan een derde (37%) gebruik van hulpmiddelen of voorzieningen op het werk of de dagbesteding. Bij ongeveer een kwart (24%) zijn er aanpassingen op het werk of de dagbesteding, bijvoorbeeld van het takenpakket of de werktijden. Een iets kleinere groep (13%) maakt gebruik van hulpmiddelen of speciale voorzieningen, zoals een aangepaste werkplek. Daarnaast krijgen mensen met een verstandelijke beperking met name hulp van professionals (78%) of van andere mensen die er werken (19%) (zie Figuur 2). 5% van de mensen met een verstandelijke beperking krijgt volgens hun naasten geen hulp op het werk of de dagbesteding.

Figuur 2 Mensen van wie mensen met een verstandelijke beperking hulp krijgen bij hun werk of dagbesteding

Uitkering en financiële situatie

Van de mensen met een lichamelijke beperking (<65 jaar) heeft bijna twee derde (64%) een bijstandsuitkering, een werkloosheidsuitkering of een uitkering wegens arbeidsongeschiktheid. Bij mensen met een verstandelijke beperking (<65 jaar) geldt dat voor bijna iedereen (95%). Van de mensen met een lichamelijke beperking tot 65 jaar is 37% volledig arbeidsongeschikt verklaard en 10% gedeeltelijk. Op een schaal van 1 (zeker niet) tot 10 (zeker wel), geven mensen met een lichamelijke beperking gemiddeld een 6,1 voor de kans dat zij wat betreft hun gezondheid kunnen blijven werken tot hun AOW-leeftijd.

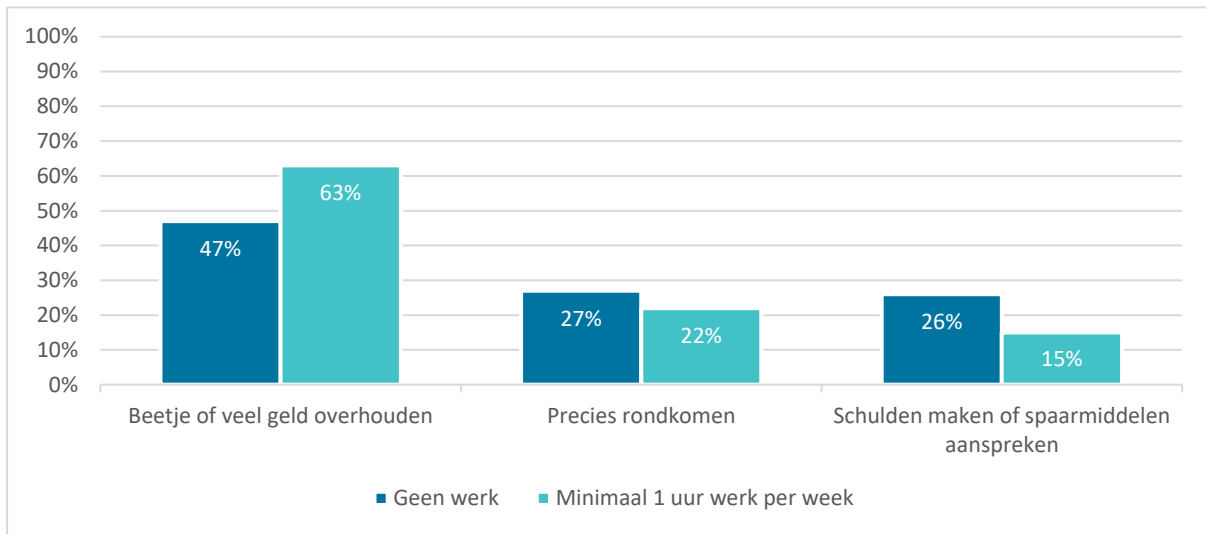
Er is de laatste tijd veel aandacht voor bestaanszekerheid en voor veel politieke partijen is dit een belangrijk onderwerp. We hebben gekeken naar de financiële situatie van mensen met een lichamelijke beperking. Een aanzienlijk deel van hen zegt momenteel schulden te maken of spaarmiddelen aan te spreken om rond te komen (15%) of komt precies rond (27%). De rest houdt een beetje tot veel geld over (zie Figuur 3 voor een uitsplitsing naar werksituatie).

'Volgende week word ik 65. Ik zou dolgraag met pensioen willen, want het werk valt me enorm zwaar. Maar het is financieel niet haalbaar. Ik móét nu nog twee jaar, maar zou het liefst vandaag nog ophouden.'

Panellid met een lichamelijke beperking, 2022

In Figuur 3 zien we dat in de beroepsbevolking mensen die werken vaker wat geld overhouden dan mensen die niet werken, maar dat ook zij soms net kunnen rondkomen of zelfs spaarmiddelen moeten aanspreken of schulden maken. Bij mensen die niet werken maakt een kwart schulden en kan een kwart nét rondkomen. In deze groep houdt bijna de helft geld over.

Figuur 3 Financiële situatie van mensen met een lichamelijke beperking (<65 jaar) naar werksituatie

Ten opzichte van een jaar geleden is de financiële situatie bij ongeveer een derde (34%) slechter geworden, bij een klein deel beter (7%) en bij de meerderheid (53%) niet veranderd. Mensen met een lichamelijke beperking geven gemiddeld een 7,6 voor hun financiële situatie. Van de mensen met een verstandelijke beperking kan ongeveer een vijfde (19%) maar net of niet rondkomen met hun geld, volgens hun naasten. Minder dan 1% van de mensen met een verstandelijke beperking heeft uitstaande betalingen of schulden.

‘Geen vrije tijd, geen energie door het werken. Minderen met werk is financieel niet mogelijk met alle omhoogvliegende prijzen.’

Panellid met een lichamelijke beperking, 2022

Conclusie en discussie

In het VN-verdrag Handicap is opgenomen dat mensen met een beperking net als ieder ander het recht op werk hebben, wat inhoudt dat zij de mogelijkheid hebben om in hun eigen levensonderhoud te voorzien via in vrijheid gekozen of aanvaard werk. Uit de Participatiemonitor kerncijfers 2022 blijkt dat minder dan de helft van de mensen met een lichamelijke beperking betaald werk heeft en een deel daarvan een relatief kleine baan. Bij mensen met een verstandelijke beperking ligt het percentage mensen met betaald werk iets boven de 10%; wel heeft bijna driekwart van hen dagbesteding. Ondanks dat we momenteel kampen met krapte op de arbeidsmarkt, kunnen we stellen dat het arbeidspotentieel van mensen met een beperking deels onbenut blijft (Olsthoorn & Roeters, 2023). Een goede toeleiding van mensen met een beperking naar werk kan eraan bijdragen dat meer mensen betaald werk doen, waarbij er extra aandacht nodig is voor intersectionaliteit. Dat wil zeggen dat mensen met een beperking ook achterstelling en uitsluiting kunnen ervaren vanwege andere achtergrondkenmerken, zoals een migratieachtergrond (Velseboer & Scholten, 2023). Ook is het van belang dat er rekening wordt gehouden dat de stap naar werk door mensen met een beperking niet leidt tot (extra) financiële zorgen via inkomstenverrekening (De Visser et al., 2021).

Tevens telt al het werk dat mensen doen mee, niet alleen als het betaald werk is. Voor sommige mensen met een beperking is de stap naar de reguliere arbeidsmarkt momenteel te groot, maar kunnen en willen zij wel vrijwilligerswerk doen. Via vrijwilligerswerk ontmoeten zij nieuwe mensen, kunnen zij andere mensen helpen en levert het een zinvolle tijdsbesteding op (De Putter &

Meulenkamp, 2016). Daarnaast is vrijwilligerswerk van groot belang voor de organisaties waarvoor het gedaan wordt en houdt het de samenleving draaiende (Schmeets & Arends, 2020). Met de juiste afstemming en ondersteuning kunnen mensen met een beperking naar eigen vermogen een bijdrage leveren aan vrijwilligersorganisaties en de maatschappij (Hofman, 2017).

Over het algemeen, zo blijkt uit onze studie, zijn werkenden met een lichamelijke beperking tevreden met hun werk. Uit eerder onderzoek blijkt wel dat de inclusie op de werkvloer verbeterd kan worden: minder dan de helft van de werknemers met een lichamelijke beperking ervaart dat zij aangemoedigd wordt om zichzelf te zijn op het werk. Daarnaast blijkt dat veel mensen met een lichamelijke beperking hun werk fysiek en geestelijk zwaar vinden en dat vier op de tien denkt dat hun kansen op een promotie kleiner zijn door hun lichamelijke beperking (Knapen et al., 2023). Onze studie laat zien dat mensen met een verstandelijke beperking hun werk of dagbesteding leuk vinden. Een kleine groep mensen met een verstandelijke beperking kampt daarentegen met problemen op hun werk of dagbesteding. Deze problemen hebben vaak te maken met gemopper en pestgedrag door collega's; een bekend probleem voor deze groep waar meer aandacht voor nodig is (Fitzpatrick, Felten & Harnacke, 2022; Putman & Woittiez, 2020).

Voor mensen met een beperking is het vinden en behouden van werk op eigen houtje soms ingewikkeld en ondersteuning kan daarbij helpen (Stavenuiter, Andriessen & Out, 2021). De uitkomsten van onze studie laten zien dat bijna vier op de tien mensen met een lichamelijke beperking zonder betaald werk nog wel betaald werk zou willen doen of daar nog over twijfelt. Met ondersteuning zou deze groep mogelijk aan het werk geholpen kunnen worden. Beschut werk kan hierin een uitkomst zijn, aangezien mensen met een beperking daar de benodigde ondersteuning krijgen. Belangenorganisatie Ieder(in) (2023) houdt een pleidooi voor een betere beloning van beschut werk, voor uitbreiding van het aanbod van beschut werk en voor het onderbrengen van beschut werk bij reguliere werkgevers, zodat het in grotere mate is afgestemd op ieders kwaliteiten. Ook komt op dit moment nog een te kleine groep mensen met een beperking in aanmerking voor de banenafpraak. Werkgevers kiezen voor mensen uit de doelgroep van de banenafpraak vanwege de financiële voordelen en extra ondersteuning die zij krijgen, waardoor mensen met een beperking buiten de banenafpraak tussen wal en schip vallen (Manifest banenafpraak, 2022).

De problematiek in het vinden van werk gaat gepaard met financiële kwetsbaarheid van mensen met een beperking. Naast dat het leven voor alle Nederlanders de afgelopen jaren duurder is geworden, hebben mensen met een beperking vaak te maken met hogere zorgkosten en extra leefkosten en hebben zij een grotere kans op armoede (Eurostat, 2022). De meerderheid van de mensen met een beperking leeft (voor een deel) van een uitkering en voor een aanzienlijke groep mensen met een beperking geldt dat hun financiële situatie onder druk staat en/of verslechterd is. Dit is met name het geval voor de groep zonder werk. Er moet daarom nagedacht worden over verhoging van het besteedbaar inkomen en over inkomensbescherming van mensen die niet of minder kunnen werken, zodat de bestaanszekerheid van mensen met een beperking verzekerd wordt (Commissie sociaal minimum, 2023).

Meer weten

Het Nivel levert de kennis om de gezondheidszorg in Nederland beter te maken. Dat doen we met hoogwaardig, betrouwbaar en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar thema's met een groot maatschappelijk belang. 'Kennis voor betere zorg' is onze missie. Alle onderzoeken publiceert het Nivel openbaar. U vindt deze publicatie en alle andere Nivel-publicaties op www.nivel.nl/publicaties.

Titelgegevens van deze publicatie

De gegevens uit deze publicatie mogen met de volgende bronvermelding worden gebruikt: Bottenheft, E., Zonneveld, E., Boeije, H. Participatie van mensen met een beperking in 2022: arbeidsparticipatie uitgelicht. Utrecht: Nivel, 2023.

Literatuur

Commissie sociaal minimum (2023). Een zeker bestaan: Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum. Rapport II. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/09/28/een-zeker-bestaan-naar-een-toekomstbestendig-stelsel-van-het-sociaal-minimum-rapport-ii>

De Putter, I., & Meulenkamp, T. (2016). Vrijwilligers met een beperking in beeld. Utrecht: Nivel

De Visser, S., Van Ommeren, M., Kistemaker, S., Salomé, L., Doelen, P., Kuiper, F. (2021). Als verrekenen een beperking is. https://www.uwv.nl/imagesdxa/samenvatting-als-verrekenen-een-beperking-is_tcm94-444711.pdf

Eurostat (2022). Disability: higher risk of poverty or social exclusion <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20221214-2>

Fitzpatrick, H., Franken, M., Van Houten, M., & Mateman, H. (2023). Waardevol werk voor iedereen. Utrecht: Movisie

Fitzpatrick, H., Felten, H., & Harnacke, C. (2022). Validisme aanpakken ten aanzien van mensen met een verstandelijke beperking. Utrecht: Movisie

Hofman, E. (2017). Talenten samen benutten. Utrecht: Movisie

Ieder(in) (2023). In de media: 'Onbeschut werkloos'. <https://iederin.nl/in-de-media-onbeschut-werkloos/>

Knapen, J., Bottenheft, E., Zonneveld, E., Aussems, C., & Boeije, H. (2023). Nivel Participatiemonitor 2010-2020: deelname aan de samenleving van mensen met een beperking. Utrecht: Nivel

Manifest banenafpraak (2022). Creëer een gelijk speelveld voor mensen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie die niet binnen de banenafpraak vallen https://www.startfoundation.nl/FbContent.ashx/pub_1000/downloads/v220302104542/Manifest%20banenafpraak.pdf

Olsthoorn, M., & Roeters, A. (2023). Kennisnotitie Arbeidsmarktkrapte. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Putman, L., & Woittiez, I. (2020). Meer meedoen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Schmeets, H., & Arends, J. (2020). Vrijwilligerswerk en welzijn

<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/vrijwilligerswerk-en-welzijn?onepage=true>

Stavenuiter, M., Andriessen, S., & Out, M. (2021). Werkonzekerheid van mensen met een arbeidshandicap: Een literatuurstudie over het verbeteren van begeleiding en welbevinden. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Velseboer, J., & Scholten, T. (2023). Op het kruispunt van knelpunten: Ervaringen van mensen met een beperking die mede vanwege hun huidskleur, etnische kenmerken, religie, culturele achtergrond en/of migratie (van hen of hun ouders) achterstelling en uitsluiting kunnen ervaren. Amsterdam: Regioplan